

Voorwaarden en valkuilen voor bewonersparticipatie
werknota van Bral vzw
december 2005
aangepast in juli 2006

Bral heeft voor jou een panorama gemaakt van de problemen die vaak opduiken in participatieve projecten. Wie op z'n hoede is voor deze valkuilen en zich voorneemt ze te vermijden, is klaar om er aan te beginnen.

- **De valkuil van het populisme :**
Volgens ons moet de overheid niet alleen luisteren naar bewoners & gebruikers; ze moet zelf ook een visie durven verdedigen tijdens een open overleg met hen. Deskundigheid en argumenten verdienen een centrale plaats in dat overleg.
- **De valkuil van de 'grote stilte' :**
Mensen willen weten wat er gebeurt met de voorstellen die ze gedaan hebben tijdens het participatieproces. Het is heel frustrerend om er nadien niets meer over te horen. Feedback is nodig. Die feedback mag de verschillende kanten uit gaan. De verkozenen hebben het laatste woord. Zij organiseren en bewaken het deliberatieve proces. Ze nemen de beslissing als er geen consensus is. Ze kunnen in uitzonderlijke gevallen dus ook afwijken van een advies. Zolang ze maar duidelijk zijn daarover. Zolang ze maar goed uitleggen waarom ze een voorstel naast zich neerleggen. Deliberatieve democratie mag niet verwateren tot een praatbarak waarna de verkozenen gewoon hun zin doen.
- **De valkuil van de 'onbekende beslissingen' :**
Heel vaak zien we dat de overheid al beslissingen heeft genomen waar ze niet op terug wil komen. En vaak 'vergeet' ze die open en bloot op tafel te leggen bij het begin van het participatieproces. Ze hoopt natuurlijk dat de voorstellen van de bewoners in dezelfde richting zullen gaan als hun eigen ideeën. En ze heeft schrik de bewoners voor het hoofd te stoten als ze wel expliciet zegt dat niet alles kan of mag. Ofwel heeft ze schrik de bewoners op 'gevaarlijke' gedachten te brengen. Maar beslissingen verzwijgen is zowat het ergste dat je kan doen. Het risico dat het uitkomt tijdens het participatieproces, is veel te groot. En dan voelen bewoners zich doorgaans in de zak gezet. 'Ze vragen onze mening maar eigenlijk staat alles al vast!' Het is dus essentieel de marge voor inspraak vooraf bekend te maken.
- **De valkuil van de 'toute-boites' :**
Participatieve democratie komt er niet vanzelf. Veel mensen hebben een duwtje in de rug nodig voor ze gaan meewerken aan het beleid. De drempel om te participeren moet zo laag mogelijk zijn. Een huis-aan-huisfolder is niet genoeg om veel mensen over de streep te trekken, zeker niet de sociaal zwakkeren. Participatie-deskundigen kunnen technieken aanbrenge om ook die mensen te bereiken. Dat wil zeggen dat de overheid moet investeren in expertise.
- **De valkuil van 'het goed gevoel' :**
Stort je niet blind in een participatieproces. Spreek vooraf duidelijk de spelregels af. Zorg dat alle bewoners ze kennen. Als je de regels halfweg kiest, dan is het gevaar groot dat je ze aanpast aan het probleem dat zich dan stelt. Dan ben je wetgever en rechter op hetzelfde moment. Je riskeert een boel tegenkanting en frustratie bij de bewoners die zich moeten schikken naar die regels.
- **De valkuil van het 'gewapend beton' :**
We mogen ook niet in het tegendeel vervallen. Je mag niet te rigied omspringen met participatie. Spelregels zijn belangrijk maar een aanpak of methodologie is daarom nog niet heilig. Evalueer voortdurend wat je doet en welk effect het heeft en stuur desnoods je aanpak bij tijdens het proces. Zoek naar het juiste

evenwicht : genoeg soepelheid om nieuwe wegen voor participatie te zoeken maar toch enkele spelregels op papier die duidelijk de grenzen van het overleg vastleggen.

- **De valkuil van de ‘voorzitterskamer’ :**
Wie een debat leidt, heeft macht. Hij of zij geeft het woord, neemt het weer terug, vat stellingen samen en geeft soms ook antwoorden. Omdat het vertrouwen tussen overheid en bewoners tegenwoordig aan de lage kant is, is een neutrale animator of voorzitter geen luxe. Iemand die geen belangen moet verdedigen in het debat, kan wel gemakkelijker de tegenstellingen overstijgen en een constructief klimaat creëren.
- **De valkuil van het verslag :**
Ook de verslaggever heeft macht. Of je het nu wil of niet, als verslaggever selecteer je ideeën die voor de toekomst bewaard worden en andere ideeën verwijst je naar de prullenmand. Om de selectie niet alleen te maken, is het belangrijk je verslag achteraf voor te leggen aan de aanwezigen, ter goedkeuring. Misschien kan het tijdens een volgende vergadering. Anders kan je het verspreiden via zoveel mogelijk kanalen en iedereen de kans geven binnen een bepaalde termijn te reageren.
- **De valkuil van ‘de participatie-saus’ :**
Vaak zet een project een heleboel dingen op het spel. Veel mensen hebben iets te verdedigen in een participatieproces. Dat is op zich niet erg want uit een veelheid van particuliere belangen kunnen we het algemeen belang construeren. Maar als je zo’n proces niet goed aanpakt, dreigen de gemoederen hoog op te lopen. Hoe vaak zien we niet dat hoorzittingen uitlopen op een halve nachtmerrie voor de mandataris of schepenvooraan in de zaal? Omdat zij participatie beschouwen als iets dat ze er rap even kunnen bijnemen, tussen de soep en de patatten. Zo lukt het niet. Participatie organiseren, is een vak. Er is expertise nodig om zo’n proces in goede banen te leiden.
- **De valkuil van het ‘2de mandaten-circus’.**
We huiveren van wijkraden met leden die verkozen worden door de wijk en die zagezegt in naam van de wijk spreken. Dan doen we gewoon de gemeenteraad nog eens dunnetjes over. Maar hoe moet een bewoner oordelen welke buur zijn belangen het best vertegenwoordigt? Die buur heeft geen programma waarmee hij of zij zich voorstelt.
- **De valkuil van de ‘Chinese vrijwilliger’ :**
In sommige gevallen wil de overheid zelf een keuze maken. Om de “kwaliteit van de discussie te bewaken”, stelt ze een maximum aantal deelnemers voorop en daarna zal zijzelf bepalen welke gelukkigen mogen meedoen en welke niet. Maar op basis van welke criteria moet ze dat in godsnaam doen? Welke bewoner is OK en welke is minder waardevol? Vaak geraakt de overheid niet verder dan : ze moeten in de wijk wonen en ze moeten de democratie eerbiedigen. Maar de kans bestaat dat alle kandidaten aan die criteria voldoen en wat dan?
- **De valkuil van representativiteit :**
De doelstelling van deliberatieve democratie is niet representativiteit. Het gaat er gewoon om dat wie wil deelnemen daartoe de kans krijgt. De zoektocht naar representativiteit, houdt zelfs een gevaar in : het geeft de indruk dat bewoners & gebruikers die participeren, de wijk vertegenwoordigen. Dat is niet zo. Tenzij een groep mensen werkelijk iemand een mandaat gegeven hebben om een gemeenschappelijke visie te verdedigen, spreken mensen in het proces van deliberatieve democratie in eigen naam. De essentie van deliberatieve democratie ligt voor ons in een direct overleg tussen de overheid en de bewoners/gebruikers, zonder bemiddeling van zogenaamde vertegenwoordigers. Al wie wil, krijgt dan de kans aan dat overleg mee te doen.
- **De valkuil van de ‘onzichtbare petjes’ :**
Wat is de bedoeling van participatie eigenlijk? Mensen het woord geven die anders weinig of geen invloed hebben op beslissingen toch? Maar wat blijkt? Vaak schuimen de lokale gemeenteraadsleden gretig bewonersvergaderingen af. En soms vind je er ook andere mensen terug die bepaald niet uitgesloten zijn uit het beslissingsproces, zoals kabinetards. Nemen zij dan de plaats van bewoners af op het spreekgestoelte ? Soms wel. En dat zou niet mogen. Dit soort mensen heeft andere kanalen om haar mening te geven. Wij verwachten van hen wat terughoudendheid als ze naar bewonersvergaderingen komen. Dat wil dus zeggen dat we hen niet meteen buiten kijken. Voor hen is het ook een prima kans om contacten te leggen met andere actieve bewoners van hun gemeente. Dat recht kan je hen moeilijk ontzeggen. Maar laat ze op z’n minst eerlijk vertellen welke petjes ze allemaal ophebben. En laat ze alsjeblieft het woord niet monopoliseren.

- **De valkuil van de ‘vergaderitis’ :**
Om te beletten dat deliberatieve democratie uitloopt in een nieuwe oligarchie, is het natuurlijk wel belangrijk zoveel mogelijk mensen te stimuleren om deel te nemen. Daarvoor is creativiteit nodig. Niet iedereen ziet het zitten om naar vergaderingen te komen. Het directe overleg moet aangevuld worden met discussiefora die dicht bij de mensen staan. De participatiedeskundigen moeten naar mensen toestappen, op straat of in de verenigingen waar ze samen komen.
- **De valkuil van de ‘airbag’ :**
Verenigingen zijn een kostbaar hulpmiddel om deliberatieve democratie te organiseren. Maar ook niet meer dan dat : zij zijn niet de vertegenwoordigers van het “volk”. We mogen hen niet toestaan in naam te spreken van hun publiek, tenzij ze met hun publiek de stellingen vooraf doorgepraat hebben.